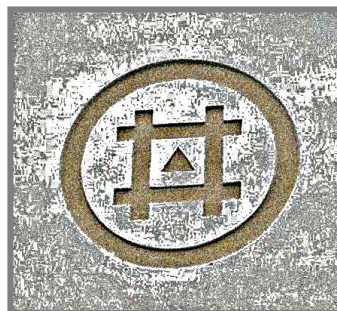

Ytterenhörna kyrka III

Antikvarisk kontroll

**Ytterenhörna kyrka
Enhörna socken
Södertälje kommun
Stockholms län
Södermanland**

Ulf Alström

Ytterenhörna kyrka III

Antikvarisk kontroll

Ytterenhörna kyrka
Enhörna socken
Södertälje kommun
Stockholms län
Södermanland

Ulf Alström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2012

Omslagsfoto: Kombinationssymbol på Ytterenhörna kyrka med cirkeln, *evigbeten*, ytterst.
Därefter ett invokationskors med betydelsen *tag i guds namn*. Triangeln inners är det *gudomliga*
tretalet (Ljungman 1999). (Foto och photoshop U. Alström.)

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-169-5

Tryck: Just Nu, Västerås 2012.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Bakgrund	6
Målsättning och metod	6
Genomförande	7
Undersökningsresultat.....	8
Referenser.....	12
Kart- och arkivmaterial.....	12
Internetbaserade källor.....	12
Otryckta källor.....	12
Litteratur.....	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13
BILAGA.....	14
Bilaga 1. Fyndtabell.....	14

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en ring. Utdrag ur topografiska kartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

I samband med borttagandet av två golvlager i Ytterenhörna kyrkas sakristia har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en antikvarisk kontroll.

Det övre och yngsta golvet av trä hade redan tagits bort inför den antikvariska kontrollen. Vid tidigare besiktning konstaterades det att golvet var kraftigt angripet av insekter.

Det andra golvlagret bestod av stenhällar som i en del fall var över 1 meter stora. När golvet revs påträffades 11 mynt med dateringar från och med 1716 och fram till 1803. Den nära hundraåriga perioden som mynten representerar bör datera stengolvet.

En stenkista påträffades i sakristians nordöstra hörn. Här förvarades troligen nattvardsvinet på en för den tiden säker plats.

Ytterligare material, som låg under stengolvet, i form av grus, kalkbruk och småsten grävdes bort för hand. Inför anläggandet av det nya golvet grävdes ytan ner cirka 0,4 meter.

Det är anmärkningsvärt att inga mynt påträffades i det underliggande lagret. Inga spår efter äldre golvnivåer påträffades under stengolvet.

Sakristians ålder är därmed okänd. Eller byggdes den så sent som i slutet av 1600-talet eller i början av 1700-talet?

Inledning

Vid ett samrådsmöte i Ytterenhörna församlingshem 2012-01-12, där representanter för Enhörna församling, Strängnäs stift, Länsstyrelsen i Stockholms län, Svensk Klimatstyrning och Stiftelsen Kulturmiljövård deltog, beslutades om att byta ut golvet i Ytterenhörna kyrkas sakristia. I samband med detta arbete skulle en antikvarisk kontroll utföras av Stiftelsen Kulturmiljövård.

Beslut om den antikvariska kontrollen togs under mötets gång som hölls 2012-01-12. Den antikvariska kontrollen beställdes av Enhörna församling. Beställningen är ett tillägg till redan utförda antikvariska kontroller som beslutats av Länsstyrelsen i Stockholms län med dnr 433-08-16292.

Figur 2. Ytterenhörna kyrka januari 2012. (Foto från SV U. Alström.)

Bakgrund

Ytterenhörna kyrka har tidigare varit i fokus för antikvariska kontroller. Den första antikvariska kontrollen genomfördes 2008 i samband med en provgropsgrävning som ingick i en fuktskadeanalys. 2011 utfördes den andra antikvariska kontrollen när markarbeten utfördes som syftade till att åtgärda kyrkans fuktproblem. Båda antikvariska kontrollerna finns avrapporterade i Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalens och senare i Stiftelsen Kulturmiljövårds rapportserie (Alström 2008, 2011).

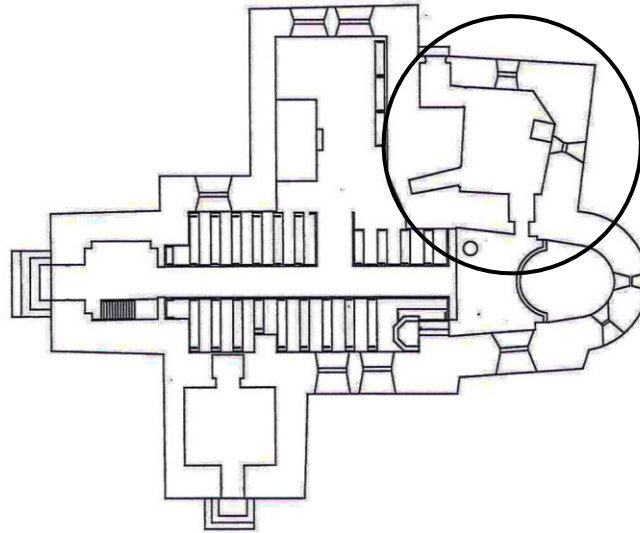
Målsättning och metod

Målsättningen med den antikvariska kontrollen i sakristian var att skydda kyrkliga lämningar från att skadas. (Golvhällarna tillvaratogs och lagrades strax utanför den södra kyrkogårdsmuren.) Om smärre lämningar påträffades skulle dessa dokumenteras.

Myntfynd förväntades varför en metalldetektor användes. Om äldre golvnivåer av trä påträffades skulle prover för dendrokronologisk datering tas. Möjligheterna för att trä skulle vara så bra bevarat var dock ringa eftersom trägolven i kyrkan är insektsangripna.

Genomförande

Figur 3. Ytterenhörna kyrka med undersökningsområdet, sakristian, markerad med cirkel. (Planritning Svenk klimatsstyrning.)

När den antikvariska kontrollen inleddes var det yngsta golvet i sakristian redan borttaget. Golvet var av trä och illa angripet av insekter. Under detta fanns ett stengolv av flata hällar som varierade i storlek från 0,5×0,5 m till 1,3×1,0 m. Golvets hällar var sammanfogade med kalkbruk.

I den kyrkokaraktäristik som upprättats för Ytterenhörna kyrka nämns inte något om när dessa golv lades (Hammariskiöld 2008).

Figur 4. Parti av stengolvet i sakristian. I bildens nedre hörn syns en grop där golvstenarna var borttagna. När detta skett är okänt. (Foto från sakristians norra ingång U. Alström.)

Stengolvet togs bort för hand och sparades för framtida återvinning. Stenhällarna är uppställda söder om kyrkogården.

Ytterligare material under stengolvet grävdes ur för hand. Målet var att sänka golvnivån med cirka 0,4 m inför bygget av det nya golvet. Det underliggande materialet bestod av grus med inslag av kalkbruk och mindre stenar. Lagret kan karakteriseras som typiskt för det man påträffar under ett golv i en kyrka. Skelettdelar hittades under stengolvet men de låg i stor oordning.

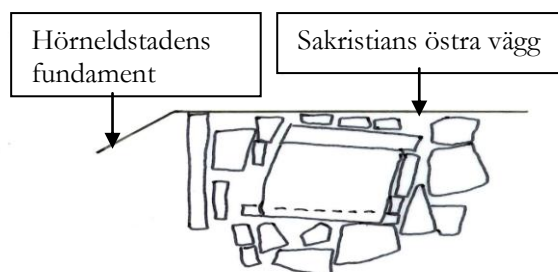
För övrigt kan nämnas att det inte påträffades något som talade för att ytterligare golv funnits i sakristian.

Figur 5. Bilden visar marknivån i sakristian efter det golvet och underliggande material grävts bort. Nivån har sänkts ungefär 0,4 m

Undersökningsresultat

Vid borttagandet av stengolvet påträffades ett antal mynt, ett näst intill pulveriserat papper (troligtvis ett meddelande) under en av golvhällarna samt en liten stenkista. Stenkistan var nergrävd i sakristians nordöstra hörn intill den öppna eldstaden som byggdes 1780 (figur 6).

Figur 6. Stenkistan i sakristians nordöstra hörn med den täckande hällen. Kistans innermått var 0,55×0,28 m. (Planritning skala 1:40.)

Stenkistan, vars hållar i allmänhet var 0,10 m tjocka, innehöll ett finare sandigt material som silat in i springorna. Dessutom fanns ett material som kan liknas med helt förmultnat och pulvriserat trä. Träresterna tolkas som rester efter en trälåda som stått i stenkistan. En mycket rostig spik påträffades i ett av hörnen i kistan vilken bör ha suttit i trälådan. Stenkistan var förövrigt tom och 0,7 m djup. På det djupet påträffades det sotiga och mörka lagret som noterades vid undersökningarna 2011, dvs. den markhorisont som fanns innan kyrkan byggdes (Alström 2011).

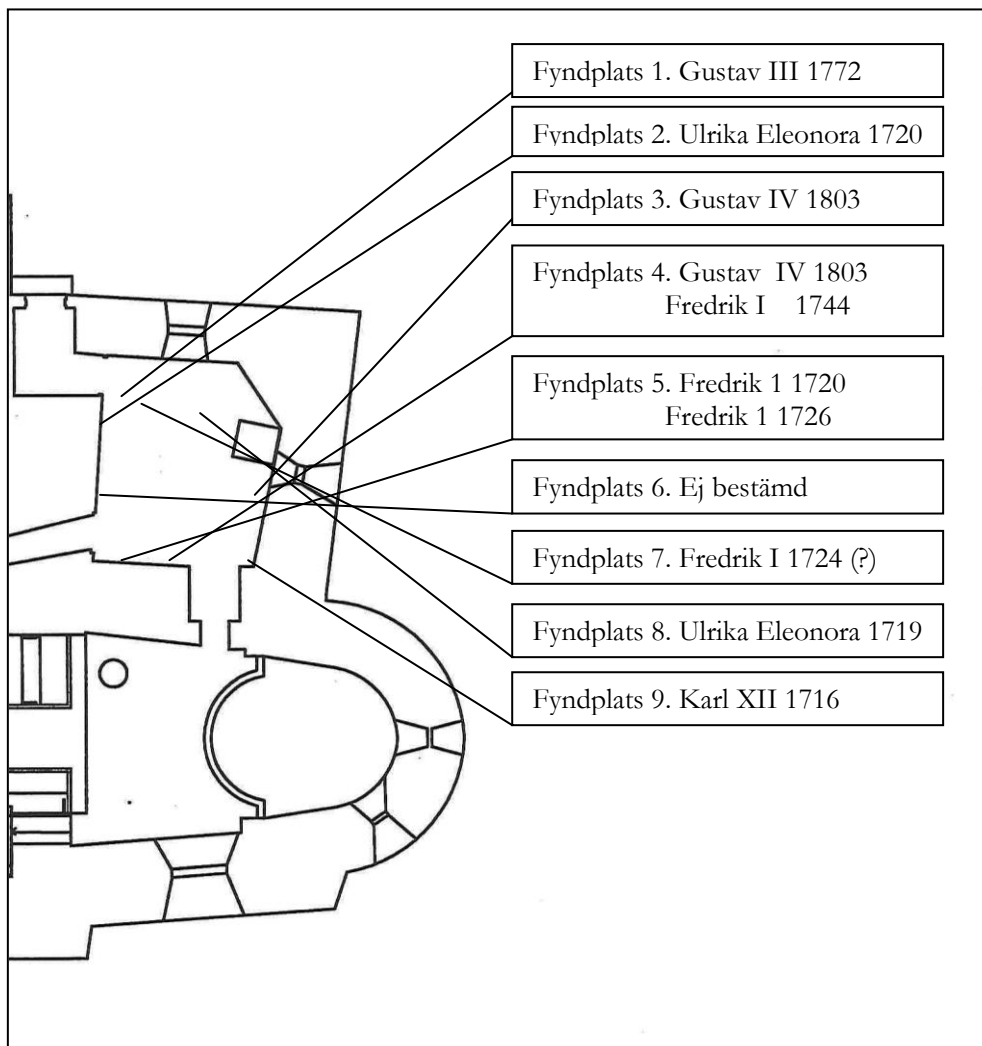
Efter schaktningarna i sakristians golv användes stenkistan för återbegravning av de ben som påträffades.

Att datera stenkistan är vanskligt. Men eftersom den påträffades bredvid den öppna eldstaden kan den vara inrättad efter den och bygd efter 1780.

Figur 7 och 8. Stenkistan utan täckhäll. I botten ser man det svarta sotiga lagret som tillkommit innan kyrkan byggdes. (Foton från väster U. Alström.)

På golvet och särskilt vid sakristians väggar påträffades 11 mynt när stengolvet togs bort. I lagren under stengolvet hittades inte ett enda mynt vilket kan tyckas anmärkningsvärt om man enbart utifrån myntfynden skall datera sakristian.

Figur 9. Östra delen av Ytterenböarna kyrka med kor och sakristia. Myntens fyndplats har markerats med streck. De flesta mynten påträffades efter väggarna. (Grundkarta Svenk Klimatstyrning, Mynten daterades med hjälp av Tingström 1968.)

Spridningsbilden i tid på mynten talar för att det borttagna stengolvet lades in i sakristian omkring år 1700. Någon gång efter Gustav IV:s regeringstid, 1792–1809, tycks ett nytt golv ha lagts på det gamla eftersom inga mynt efter präglingsåret 1803 påträffades.

Det meddelandet som troligtvis funnits på det papper som påträffades under en av golvhällarna var utplånat. En bit papper från ett hörn är den bäst bevarade delen av arket som i övrigt är i dåligt skick. Här kan man ana spår av skrift (figur 10). Pappret är lumpbaserat och är därför äldre än cirka 1850 (Tumba bruksmuseum, Pappersskolan).

Pappersfragmenten sparas ej men har ändå registrerats i fyndlistan med ett fyndnummer.

Figur 10. Hörnfragmentet av det ark papper som påträffades under en av golvhällarna i sakristian. (Bild skala 1:1 U. Alström.)

Figur 11. Det äldsta myntet som påträffades i sakristian hade präglingsåret 1716 (myntfynd nr 9 i figur 9).

Figur 12. Det yngsta myntet som påträffades i sakristian hade präglingsåret 1803 (myntfynd nr 3 i figur 9).

Den antikvariska kontrollen har inte kunnat fastställa när sakristian byggdes. Myntfynden talar för att sakristian byggdes på 1700-talet. Man brukar dock datera byggande av sakristior till 1400-talet (Bonnier 1987).

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Svensk Klimatstyrning. Enhörna kyrka. Planritning.

Topografiska kartan 10H SO Strängnäs. Skala 1:50 000.

Internetbaserade källor

www.tumbabruksmuseum.se Pappersskolan.

Otryckta källor

Hammarskiöld, R., 2008. Ytterenhörna kyrka. Byggnadshistorik och karaktärisering. Enhörna församling.

Litteratur

Alström, U., 2008. Ytterenhörna kyrka Antikvarisk kontroll. Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2008:56. Västerås.

Alström, U., 2011. Ytterenhörna kyrka II. Antikvarisk kontroll. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2011:55. Västerås.

Bonnier, A-C., 1987. Kyrkorna berättar. Upplands kyrkor 1250—1350. Upplands fornminnesförenings tidskrift nr. 51. Uppsala.

Liungman, C. G., 1999. Ideogram och symboler. Malmö.

Tingström, B. 1968. Svensk numismatisk uppslagsbok. Mynt i ord och bild 1521–1968. Andra upplagan. Uppsala.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM dnr:</i>	KM 12004
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	433-08-16292, 2012-01-12
<i>Undersökningsperiod:</i>	16–18 jan 2012
<i>Personal:</i>	Ulf Alström
<i>Belägenhet:</i>	Ytterenhörna kyrka, Enhörna socken, Södertälje kommun, Stockholms län, Södermanland
<i>Topografisk karta:</i>	10H SO Strängnäs
<i>Koordinatsystem:</i>	Rikets
<i>Koordinater:</i>	X 6671800 Y 1596500
<i>Inmätningssmetod:</i>	Manuell
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Förvaras hos KM i avvaktan på fyndfördelning
<i>Fynd:</i>	Fynden F1-F9 förvaras på KM i väntan på beslut om fyndfördelning

BILAGA

Bilaga 1. Fyndtabell.

Fyndnr	Sakord	Material	Egenskap	Vikt, gr	Antal	Fyndomständighet
1	Mynt	Kopparleg.	Gustav III	4	1	Golvet Sakristian Fyndplats 1
2	Mynt	Kopparleg.	Ulrika Eleonora	3	1	Golvet Sakristian Fyndplats 2
3	Mynt	Kopparleg.	Gustav IV	6	1	Golvet Sakristian Fyndplats 3
4	Mynt	Kopparleg.	Gustav IV, Fredrik I	15,13	2	Golvet Sakristian Fyndplats 4
5	Mynt	Kopparleg.	Fredrik I Fredrik I	5,5	2	Golvet Sakristian Fyndplats 5
6	Mynt	Kopparleg.	Ej bestämd	7	1	Golvet Sakristian Fyndplats 6
7	Mynt	Kopparleg.	Fredrik 1	4	1	Golvet Sakristian Fyndplats 7
8	Mynt	Kopparleg.	Ulrika Eleonora	5	1	Golvet Sakristian Fyndplats 8
9	Mynt	Kopparleg.	Karl XII	3	1	Golvet Sakristian Fyndplats 9
10	Papper	Lumpapper	Ett ark (?)	1	1 ?	Golvet Sakristian

